

Batthyáneum: az alapító és műve

A Batthyáneum alapítója, Batthyány Ignác erdélyi püspök születésének 270. évfordulójához köthető ez a tartalmas kötet. Ebből az alkalomból jelentette meg a Batthyányi Könyvtár a Giovanni Morando Visconti olasz kulturális intézet támogatásával. Előszóval és életrajzi érdekességekkel tiszteleg a püspök emléke előtt a nemzeti könyvtár főigazgatója, Elena Tirziman és az olasz kulturális intézet vezetője, Gianfranco Fraccarollo. A könyv segítségével mind az alapítót, mind művét közelebbről megismerhetjük.

Batthyányi Ignác iskoláit Pesten a piaristáknál, majd Nagyszombaton a jezsuitáknál végezte. Tizenkilenc évesen kapta meg a jáki apátságot, s kiváltságos helyzetéből adódóan a vatikáni levéltár kapui is megnyíltak előtte. Egerben töltött kanonoki és nagypréposti évei alatt Eszterházy Károly püspök könyvszeretete, kultúrapártoló tevékenysége mély befolyást tett rá. Erről árulkodnak tettei, melyeket erdélyi püspökként valósított meg, s melyekről a kötet hasznos összefoglalást nyújt.

Batthyányi Ignácot 1780-ban nevezte ki Mária Terézia Erdély püspökévé, ő ekkor Nagyszombatról Gyulafehérvárra költözött. Már kinevezése idejében is foglalkoztatta egy kulturális intézmény létrehozásának gondolata. Ehhez példát Egerben láthatott az Eszterházy Károly által létesített líceumban, melyhez egy csillagvizsgáló és könyvtár is tartozott. Terveihez a megfelelő színhelyet a vár északnyugati sarkában álló, hajdani antitrinitárius templom szolgáltatta. Az épület különböző szintjein a színvonalas könyvtár, érem- és régészeti leletgyűjtemény mellett nyomda és csillagvizsgáló is helyet kapott. Batthyányi terve szerint mindez háttérként szolgált volna egy erdélyi tudós társaság számára. A társaság csak rövid ideig működött, de a püspök által létrehozott intézmény ma is fennáll. A Batthyáneum nevet viseli

s a bukaresti Román Nemzeti Könyvtár tagintézménye. A tudós főpap megfelelő személyzetről is gondoskodott, képzett könyvtáros (Dániel Imre) és csillagász (Mártonffy Antal) személyében. Batthyányi Ignác életútjának méltatása mellett ezt a páratlan intézményt ismerhetjük meg az emlékkötet angol, német, francia, román és magyar nyelvű fejezeteiben. A huszonegy nyomdászattörténeti, kötetstörténeti, illusztrációtörténeti, művészettörténeti, paleográfiai, restaurálási, egyháztörténeti és éremtani témát tárgyaló tanulmányhűen fejezi ki az intézet és az alapító sokszínűségét.

A kötet Iacob Mârza érzelmes bemutatásával indul, aki több, mint húsz éven keresztül szolgálta a könyvtárat – ebből kap átfogó képet az olvasó a gyűjtemény értékeiről. Hiszen a reneszánsz kiváló nyomdászainak munkái mellett a romániai ősnymtatványok és latin nyelvű kódexek legnagyobb része itt található. Külön kiemelhető közülük a Codex Aureus, a könyvtár legrégebbi, művészettörténeti szempontból is nagyon értékes darabja, a Karoling-könyvfestészet remeke.

Marton József és Doina Biro Hendre tanulmányaikban Batthyányi Ignác történelmi és püspöki tevékenységének eddig ismeretlen aspektusait elemzik. A püspök személyiségének alaposabb megismerését teszi lehetővé tanulmányában Marton

József nagyprépost. A magyarázatokkal ellátott levélrészletek a jozefinizmus korában élő tudós egyházi világlátását, kapcsolatrendszerét is megismerhetővé teszik. Doina Biro Hendre tanulmányában a püspök kiemelkedő oktatásügyi és egyházügyi szerepét mutatja be. Batthyáyninak köszönhető a katolikus egyház és az oktatás megújulása Erdélyben. Jó kapcsolatokat ápolt Giuseppe Garampi pápai nunciussal, akit rendszeresen tájékoztatott a honi állapotokról. Az oktatásban pedig többek közt lehetőséget biztosított a pozitív tudományok (például földrajz, geometria) szerephez jutásának.

Sípos Ibolya és Vass Csongor a püspök életútjának ismertetésén keresztül mutatja be a gyűjtemény létrejöttét és gyarapodását. A nemes egyházfinak már római tartózkodása idején sikerült nagyjából ötezer kötettel megalapoznia könyvtárát. Ekkor jutott hozzá számos kézirathoz és ösnyomtatványhoz. Ezeknek száma a felvidéki, erdélyi vásárlásokkal és Migazzi Kristóf váci püspök, majd bécsi érsek könyvtárának megszerzésével tovább gyarapodott.

V. Ecsedy Judit rávilágít a püspök egyéb vallásokkal szemben tanúsított türelmére, hiszen a katolikusok mellett lutheránus és unitárius munkákat is vásárolt. Ugyanitt a szerző 122 tételből álló listát közöl azokról a 16–18. századbeli magyar nyomtatványokról, melyeknek máig csupán egyetlen ismert példányuk található meg: Gyulaférváron, a Batthyáneumban.

Újabb példát találhat az olvasó Batthyányi Ignác vallási türelmére Merczel György munkájában, aki *A Batthyányi-könyvtár kottás forrásai* című doktori értekezésének összefoglalójában a gyűjtemény zenei kéziratok között a protestáns Batthyány-graduált is bemutatja. A szerző értekezésében egy részletes katalógusban 50 itt őrzött kottás kézirat bibliográfiai adatait is közölte. Ezekről ad áttekintő képet a lényeges adatok kiemelésével.

A sokszínű gyűjteményben helyet kaptak középkori szász kéziratok, korai nyomtatványok is. Joachim Wittstock mutat rá, hogy a szász vallásos munkák mellett a korai szász világi irodalom (például a

Nibelung-ének másolata) is megtalálható közöttük.

További húsz különleges kódexet mutat be Horst Klusch. Ezek az Erdélyben élő anabaptisták tulajdonát képezték, és 18. század közepi elkobzásukat követően változatos útvonalakon keresztül jutottak el Ignác püspök könyvtárába. Mára a külföldre menekült habánok fontos kéziratos emlékeivé váltak.

Ileana Dârja tanulmányában Batthyányi Ignác magángyűjteményének négy illuminált kódexéről bizonyítja be, hogy stilisztikai hasonlóságot mutatnak a korvínakkal. A négy kódex 1450–1479 között készülhetett, és valamennyi ékes példája az itáliai reneszánsz iskola kalligráfiai, művészi teljesítményének.

A gyűjteményben román vonatkozású és nyelvű, cirill betűs művek is találhatóak. Róluk 1980-ban jelentetett meg egy katalógust Cristina Bica. Ezt a munkát egészíti ki Gabriela Mircea. A szerző nem csupán az egyes tételek részletesebb leírását adja, hanem a bennük szereplő kéziratos bejegyzéseket is közli.

A kéziratok és korai nyomtatványok kutatói mellett a kötetéstörténészek számára is tartogat érdekességeket a Batthyáneum. Muckenhaupt Erzsébet és Rozsondai Marianne gótikus és reneszánsz kötésű könyveket mutat be tanulmányában, melyek a löcsei Szent Jakab templom plébánosának, Johannes Henckelnek (1481–1539) a könyvtárából származnak. Az ötvenöt kötet nagyobb része a Batthyáneum gyűjteményét gyarapítja, kettő található az Országos Széchényi Könyvtárban. A mellékelt listában a szerzők a proveniencia és bibliográfiai adatok mellett a művek szerzői jegyzékét is közléstesszik.

A tudós püspök a könyvtár mellett egy jelentős archeológiai gyűjteményt is létrehozott, ebben számos fogadalmi táblácska, érme, római kispasztika stb. található. Közülük ízelítőként Vasile Moga a Kr. u. 2. századból származó érmegyűjteményt, egy feliratos oltárt és római isteneket ábrázoló szobrocskákat mutat be.

Egy 1786–1855 között Verespatakon megtalált viasztábláról (tabula cerata, trip-

tichon) szól Volker Wollmann tanulmánya. Verespataktól nem messze 1854-ben egy íróeszközt is találtak, ami a rómaiak stylusára hasonlít. A tábla valószínűleg a Kr. u. 131 és 167 közötti időszakból származik, érdekessége, hogy egy görög nyelvű munkaszerződés betűzhető ki rajta.

A numizmatikai gyűjtemény fontos részét képezik a Sztojka Zsigmond Antal püspök – a gyulafehérvári papnevelde, a Seminarium Incarnatae Sapientiae alapítója – által a jezsuita kollégiumnak ajándekozott érmék. A számos nemesfém pénz között Mária Terézia magyar királynővé koronázásától a Corvin Mátyást ábrázolón át a római birodalom bronz fizetőeszközéig sok érdekesség található. Viorica Suciú tanulmányában nemcsak beszerzési útvonalukat és jellemzésüket adja, de közöl egy táblázatot arról is, hogy az egyes római pénzeket melyik császár idejében verték.

Daniela Ciugudea tanulmányában kelta bronztárgy helyreállítási folyamatát mutatja be, mely Temesvári János Batthyáneumban lévő gyűjteményéből származik. Restaurálásról szól Alexandru Știrban és Maria Zgârciu tanulmánya is. Ebben ismertetik a Nagyszebenből, Szatmárról, Gyulafehérvárról és Bukarestből származó kéziratok, egy ősnymtatvány és több 17–18. századi nyomtatvány Gyulafehérváron végzett restaurálási munkálatait.

Kezdetben szintén a Batthyáneum érme-gyűjteményébe került Lönhárt Ferenc (1819–1879) püspök négy pecsétje és pecsétnyomója is. Az egyházi életútjának, tetteinek méltatását követően ezeket mutatja be munkájában Gabriela Dănilă.

Azonban a Batthyáneum nem csupán színes, értékes gyűjteményekből, könyvtárból, múzeumból és nyomdából állt. Ignác püspök létrehozott itt egy csillagvizsgálót is, mely ma már nem látogatható, így a köztudatban is kevésbé van jelen. Mártonffy Antal *Initia astronomica...* című munkája nyomán mutatja be a gyulafehérvári csillagvártát mint ikonográfiai szempontból is érdekes intézményt Kovács András. A mű metszetei és

a valóságos ikonográfia közti különbséget felhasználva világít rá a szerző, hogy a metszőket a csillagvizsgáló korábbi tervei inspirálták. A művészettörténeti szempontok mellett az építészeti figyelembe vételével mutatja be a csillagvizsgálót Volker Wollmann. A szerző részletesen tárgyalja a hajdani templom átépítési munkálatait, melyek 1795-ben kezdődtek. Emellett fotókkal illusztrálva ismerteti az itt használt csillagászati eszközöket is.

Csak átvitt értelemben kötődik a Batthyáneumhoz, mégis hasznos új információkat közöl a romániai paleográfiai és kodikológiai kutatásokról Adrian Papahagi és Dincă Adinel-Ciprian. Különösen azért, mert tanulmányukhoz egy 149 tételes annotált bibliográfiát is csatoltak, melyet haszonnal forgathatnak a téma iránt érdeklődők.

Batthyányi Ignác egyik fiatalabb testvérét, Alajost mutatja be tanulmányában Doina Biro Hendre. Ebből nem csupán a felvilágosult arisztokrata életútját, eszméit ismerheti meg az olvasó, de a Batthyányi családról alkotott általános képünket is kiegészíti.

Valamennyi tanulmány új információkkal gazdagítja a Batthyáneumról alkotott eddigi képünket, de közérthető szövegeit a témában elmélyedni igyekvők mellett az általános ismeretekre vágyók is haszonnal forgathatják. A kötetet szép illusztrációi és tipográfiai igényessége a bibliofil olvasók számára is kedvelté fogják tenni. A kiadvány hatnyelvű volta megkönnyíti az olvasók hozzáférését a tartalmakhoz. Végül, de nem utolsósorban, a kötet értékét olyan kiváló külföldi szaktekintélyek gyarapítják, akik a Batthyáneumban kutattak.

Biro Hendre, D. (2011, szerk.): *Batthyaneum: Omagiu fondatorului Ignatius Sallestius de Batthyán (1741–1798)*. Editura Bibliotecii Naționale a României, București. 273 o.

Nagy Györgyi